

תוכן עניינים

1. מבוא- עמ' 3
  - 1.1 הסכסוך הסוני-שיעי- עמ' 3
  - 1.2 תיאוריית ההבניה החברתית- עמ' 4
  - 1.3 ערוצי התקשורת השונים- עמ' 5
2. ניתוח הכתבות- עמ' 6
  - 2.1 היחס להקשריות הסכסוך מול היסטוריות- עמ' 6
  - 2.2 קיצוניות מול מתינות- עמ' 9
  - 2.3 'כובש' מול 'קרבן'- עמ' 11
- סיכום ומסקנות- עמ' 14
- רשימת מקורות- עמ' 16

1. מבוא

עבודה זו מבקשת לעמוד על הייצוג התקשורתי של הסכסוך הסוני-שיעי בשלושה ערוצי תקשורת השונים במהותם- הרשת הערבית-קטארית 'אל ג'אזירה', עיתון 'הארץ' הישראלי ורשת החדשות CNN האמריקאית. באמצעות ניתוחו של ייצוג זה, אבקש לעמוד על ההבדלים בין ערוצי התקשורת ועל ההבניה של הסכסוך הסוני-שיעי בהתאם לאופי והאידאולוגיה של הערוץ התקשורתי. בטרם אגש לניתוח התוכן בערוצי החדשות השונים, אבקש להציג רקע קצר הנוגע לסכסוך הסוני-שיעי, להבניה החברתית של המציאות על ידי התקשורת ולאופיים של ערוצי התקשורת העומדים במרכזה של עבודה זו.

1.1 הסכסוך הסוני-שיעי

האסלאם הסוני והאסלאם השיעי הם שני הזרמים המרכזיים באסלאם. כאשר מת הנביא מוחמד (632 לספירה) הוא לא השאיר אחריו יורש או צוואה. במצרים, פעלה סיעה (בערבית: שיעה) שטענה כי את השלטון יש להעניק אך ורק לבני משפחת הנביא מוחמד. הסיעה הזאת, מינתה את עלי בן אבו טאלב לח'ליף (661-656). והייתה זאת הפעם הראשונה ששליט מוסלמי עלה לשלטון שלא בהסכמה כללית, אלא מטעם סיעה מסוימת. מהסיבה הזאת הוא לא זכה להכרת כל המוסלמים. כך נוצר הפילוג הראשון באסלאם ופרצה 'הפתנה' הראשונה, "מלחמת אחים" (אלון, 2008). בן לאיישי (2011) מתאר כיצד נהוג לתארך את ראשית ההיסטוריה של השיעה בטבח כרבלא, שאירע בשנת 680 לספה"נ, כמאתיים קילומטרים מדרום לבגדאד. באירוע זה נרצח אל-חוסייין, בנו של עלי, עם כשבעים מאנשיו, רובם מבני משפחתו, בידי כוחות החצר האומיית, שתפסה את השלטון ועברה ממנה לדמשק, ושם קבעה את בירתה של האימפריה האסלאמית הראשונה בהיסטוריה. אירוע זה נחרט בזיכרון הקולקטיבי השיעי כאבן הפינה של הדוקטרינה השיעית. ההלכה השיעית התפתחה לאחר אירוע זה כאשר ויתרו תומכיו של אל-חוסייין ונאמני בית עלי והמחנה ההאשמי על השגת יעדיהם הפוליטיים, ותחת זאת החלו לפתח את הממד הדתי של טיעוניהם, להכשיר מנהיגים שיעים ולחבר טקסטים הלכתיים שיעיים. בכך נוצק הבסיס להפיכתה של השיעה לתנועה דתית, ולא לסיעה פוליטית גרידא, כמו שראתה את עצמה בתחילת דרכה.

יחד עם זאת, כפי שטוען בן לאיישי (2011) בבואם למתוח ביקורת על השיעים, התעלמו התאולוגים הסונים מההקשר ההיסטורי-פוליטי, ונמנעו מלהזכיר שהוויכוח בין הזרמים החל בתור ויכוח פוליטי ותחרות על כוח ועל שליטה במשאבים כלכליים-מסחריים. הם התמקדו (ועודם מתמקדים) בספרות ובח'דיתים של השיעים, ספרות זו, כאמור, חוברה לאחר שחדלה להיות תנועה פוליטית, ושהמנהיגים השיעים ירדו למחתרת והסתפקו בממד ההלכתי והתאולוגי בלבד. נדמה כי היה נוח לתאולוגיה הסונית

להתמקד ב"ספרות המחתרת" השיעית, ובייחוד בביטויים שמרביתם על סף כפירה כדי לסמן את השיעים במקרה הטוב כחוטאים שיש להחרים, ובמקרה הרע ככופרים שדמם מותר. הגישה ההלכתית הסונית כלפי השיעה והשיעים כמו חלחלה לגישתו של הקהל הרחב הסוני כלפי השיעה. אמירותיהם ה"מפורסמות" של השיעים ידועות לקהל הרחב הסוני בתור קלישאות שהוצאו מהקשרן ההיסטורי, הפוליטי וההלכתי. כאשר אדם סוני, בין ששומר מצוות ובין שאינו שומר, שומע באוזניו אמירות שיעיות, הוא אינו יכול שלא להזדעזע, בלשון המעטה.

יחד עם זאת, מרבית החוקרים טוענים כי בעבר גם היום הרקע לפיצול הסוני-שיעי הוא ארצי ומטריאליסטי ורק עטוף באצטלה דתית. באופן זה, כפי שטוען אלון (2008) איראן לקחה תחת חסותה את האוכלוסיות השיעיות בכל מקום בעולם הערבי: בלבנון, בעיראק ובתימן. היא מסייעת להן מבחינה כלכלית וכן מחמשת אותם.

1.2 תיאוריית ההבניה החברתית

גישת ההבניה החברתית של המציאות גורסת שאנו חיים בעולם חברתי רב משמעי, בו לאנשים, לאובייקטים ולפעולות אין משמעות אחת ברורה. משמעות נוצרת דרך הפעילות האנושית והיא מוגבלת ויחסית להקשר בו היא נוצרת (Davis, 1990). בני החברה יוצרים ייצוגים של פעולות במהלך יחסי הגומלין ביניהם. כשייצוגים אלה חוזרים על עצמם, הם הופכים לדפוסים מוגדרים מראש, הממסדים את ההתנהגות ומנתבים אותה בכיוונים מסוימים ונתפשים כמציאות אובייקטיבית. Hall (1982) מדגיש את הפוליטיקה של קביעת ייצוגים אלה. הוא טוען שקביעת ייצוגים אלה, או קביעת האידיאולוגיה, כפי שהוא מכנה זאת, היא זירת מאבק בין קבוצות שונות. הול מתמקד בשינוי שנעשה באמצעי התקשורת כדי להעביר אידיאולוגיה מסוימת וכדי לסמן אירועים בדרך מסוימת. בהקשר זה הוא מגדיר את המושג "אפקט המציאות" שמשמעותו היא שלא זו בלבד שבדרך כלל אנו מבינים את המציאות כתוצר של האופן שבו סומנו הדברים, אלא שאנו גם "מזהים" ייצוגים ספציפיים של המציאות כברורים מאליהם. לפי הול, מכל סימן ניתן לייצר משמעויות שונות, זוהי הפוליטיקה. אך תהליך "הטבעון" הוא שמכוון למשמעות אחת ספציפית. בתהליך זה, ייצוג מסוים של אירוע או פעולה חברתית מתואר כמתבסס על חוקי הטבע, כמובן מאליה, תוך נטרול ההקשר החברתי ההיסטורי שלו. כתוצאה מכך, הנמענים מפענחים את הסימנים ברוב הפעמים בהתאם למשמעות הדומיננטית שהמוען מעוניין להעביר. הבניית המשמעות המסוימת (המייצגת את עמדת האליטה השלטת בדרך כלל) נעשית תוך